

ПРИКАЗИ И БИЉЕШКЕ

Јанко К. Лопичић: ЛОПИЧИЋИ БРАТСТВО У ЦЕКЛИНУ — 1450—1970.
Цетиње, 1973

Књига је приватно издање аутора. Једна њена публицистичка интерпретација чини особити разлог да се на њу, иако са великим закашњењем, ипак осврнемо. Ријеч је о репортажи Душана Грбића у „Илустрованој политици“ од 9. августа 1977. године под насловом „Пет векова Лопичића“. У поднаслову тамо стоји: „Да ли је ова породица најстарија, а Јанков родослов најпотпунији“. За поздравити је, наравно, да и о приватним издањима, колико су од јавног интереса, јавност буде обавијештена. Нема сумње да су и мотиви Грбићеве, иначе вјерне, интерпретације, добри и племенити: одговор на питања „ко сам и одакле сам?, ко су ми преци?“ значи самоспознају, макар ону најужу, породичну. Међутим, ствар је у томе што су Лопичићеви одговори на та питања у суштини само повод за нешто сасвим друго, а то ће се видјети из даљег.

Централно мјесто у Лопичићевој књизи заузимају приче о кнезу Марку Лопичићу из прве половине XVIII вијека и о кнезу Грујици Лопичићу из прве половине XIX вијека. У поменутој интерпретацији, пак, згодно падају у очи клиширани ликови та два цеклинска кнеза. Намеће се занимљиво питање: ко је и како портретисао наше људе у та давна времена?! Но, биће далеко ближе памети да су ти ликови некако компјутерски изведени у наше вријеме: на темељу веома подробен приказа њихових физичких и карактерних својстава која је у

својој књизи дао сам Јанко Лопичић. Између осталог, у књизи пише како је кнез Марко био омален и неизгледан, широке и округле главе, широких рамена, али „необично бистар, динамичан и жив, изузетно смјел, чврст и одлучан“. Кнез Грујица је био развијен, крупне главе, великог перчина и густих бркова, „строг, неприступачан, mudar, сталожен, тачан и праведан... храбар ратник и способан војсковођа“. Лични подаци о Марку и Грујици, дакле, били би добра подлога и за читаву сликарску студију.

О питању које је братство у Црној Гори, Лопичићи или ма које друго, старије или најстарије, ваља говорити колико о томе које је дрво у једној природно стасалој шуми прво никло. Усљед османске најезде наступиле су многобројне миграције нашег становништва. Стално се настањујући у великом броју већ од XV вијека, зачела су се и даље уобличавала многа братства и племена. Расправљати ко је у томе процесу био први, други, стоти, хиљадити — сасвим је депласирано.

Јанко Лопичић је прихватио „верзију“ о постанку свога братственичког презимена. Наводно је у вријеме цеклинског „изборног“ (!) кнеза Лале 1690. био скуп кнезова Црне Горе на Цетињу — у присуству изасланика Млетачке Републике Ерица. Тражио је од кнезова да му се потчине, а Република да ће их награђивати годишњом платом. Лала се одупре, а за њим и остали кнезови. На то

ће Ерица: „Ти си Лале uomo di Iorra« — непослушан. Свакако, ријеч би била о учешћу Црногораца у морејском рату (1684—1699) на страни Млечана противу Турака. Међутим, поменута 1690. година карактеристична је по томе што су Црногорци били готово сасвим неактивни. Сљедеће 1691. ангажовање Црногораца у борби против Турака било је много живље. Са тим у вези которски провидур Ерица заиста је излазио на Цетиње. Но, у литератури, колико знамо, нема помена да је Ерица имао икакав састанак са кнезовима Црне Горе. При свему, складно општем положају и држању Црне Горе у томе рату, ко је од Црногораца одбио да ступи у службу Млечана — тај је само наставио да се покорава Турцима; и обрнуто, ко је одбацио турску власт — тај је по правилу ступао у службу Републике. Иначе, италијанска ријеч Iorra значи пљева, а идиом uomo di Iorra значи uomo debole e fiasso, а то значи: човјек слаб, нејак, лабилан, непостојан (рјечник II Nuovissimo Melzi, Милано 1922, 471). А евентуално изречени погрдни израз (uomo di Iorra) једног млетачког провидура лако је могао бити угушен ономе који је њему непослушан, који одбија да ступи у службу Републике.

Дуга прича о кнезу Марку Лопици, дата у некој модерној пројекцији, само лелуја између немогућег, нетачног и полумистине. На примјер, процес истискивања муслимана из наших племена за Лопичића је „историјски чин 1707“. Под „вођством“ кнеза Марка, „преговори“ са Турцима изродиле се у „љути бој“, опсаду и освајање Обода, убиство кадије и знатног броја Турака итд. Али након те „истраге“, по причи истог Лопичића, још деценијама трају разне ратне и мирнодопске згоде и незгоде између Цеклићана и домаћих Турака.“ Године 1740. кнез Марко је припремио „шлепове“ од топола, извршио десант и „скоро без борбе“ заузео острво Превлаку! За куповину Рваша, у конкуренцији са Љешњанима, задобио је наклоност „турске комисије“ на тај начин што је претходно убио „огромну змију — звијер“ и за доказ тога њен језик по-

нио — „у бисаг“ — кадији, који пресуди да он купи Рваше! У „протјеривању“ сусједних Бјелица са територије на коју су претендовали Цеклићани овима су, каже Лопичић, помогли Турци, особито „побратим“ кнеза Марка бег Аверић. Тридесетих година XVIII вијека кнез Марко наводно ступа у преговоре са „неким удioniчарима“, подмићује бега Умаровића и за своје племе од Турака купује риболове. Племенски „уговор о риболовима“ тобоже је ускоро направљен и потврђен од владике Данила, али и од травничког везира, итд. итд. У племенском друштву, ваљда, такве уредбе се дужом праксом оформе, уобличи, устале и тако обичајно „озаконе“.

„Проширујући, за вријеме своје дуге кнежевске владавине (подвука Н. Р.) границе племена Цеклина, Марко је унио пуно разумијевање у усавршавање средстава за лов у богате риболове, у обнови и садњи лоза и у другим привредним гранама своје богате економије“. Тако нам Јанко Лопичић представља „златни вијек“ племена Цеклина за „влада“ кнеза Марка. Са прилично зиратног земљишта и особито с риболовима, Цеклин је заиста био племе нешто имућније од других. Но, је ли, уопште, ријеч о једној држави, макар пигмејској, али уређеној и срећној само захваљујући својем мудрој и способном владару, војсковођи, дипломати, кнезу Марку — или о једној нашој кнежини, убогој као и све друге, из XVIII вијека!!

Изнад свега кнез Марко је „Верховни кнез от всега Цеклина“. Стављено у наводнике чита је претензија Јанка Лопичића да је то једно изворно и званично титулсање — тобоже цитирано из неког аутентичног документа. Наравно, то је пука измишљотина. Нико у племену није био врховни. У начелу племе је заједница једнаких, мада и ту увијек неко буде јачи од другог, ваљаношћу, способношћу, ослонцем на јаче братство. Сама установа кнештва актуелна је у вријеме, макар и слабе, ингеренције турске власти у племену. Као представници племена, односно кнежина или већих села, кнезови су обављали одређене обавезе и дужности према

Турцима. И баш оно мало чињеничког што провирује из митоманске приче Јанка Лопичића свједочи једино о томе да је кнез Марко био такав посредник између свога племена и Турака. Нигдје, пак, због таквог нужног опортунизма кнезови нијесу остали на лошем гласу. Када је наступила активнија ослободилачка борба, кнезови се боре као честити људи и јунаци, а често буду и главари. Ипак је чешће да су тада главари из других кућа.

У стратификацији главарства у Црној Гори до краја прве трећине XIX вијека, послје владике као господара земље долази сердар, па војвода, па кнез. Такав је редосљед, баш као по протоколу, у потписима главара на више докумената Црногорског збора током XVIII вијека. По томе „протоколу“, од цеклинских кнезова — кнез Лопица је редовно на другоме мјесту. А у „Историји о Црној Гори“ владика Василија Петровића, међу она 42 црногорска „полководца“ — нема кнеза Марка Лопице, већ само онога од цеклинских кнезова који уобичајено долази први. Од почетка XIX вијека, а особито по ступању на власт Петра II, кнештво као такво губи сваки стварни значај.

Веома је романтична и прича о кнезу Грујици Лопичићу. Између осталог, као „војсковођа“ Грујица „са руском флотом, организује више од 300 Цеклићана те на јуриш заузимају Корчулу“. Из историјске литературе, међутим, зна се да је адмирал Сењавин са два батаљона руских војника и највише 150 Примораца и Црногораца крајем 1806. освојио Корчулу. Ако је ту било и 10 Цеклићана — били су добро заступљени.

Иако је од институције кнештва остала мање-више само титула, кнез Грујица је заиста нешто значајно. Познат је докуменат како се Цеклићани 1824. године жале владици Петру I на кнеза Грујицу: да он на њих главе не окреће, већ само пази „своје интересе“, па зато, кажу ови тужитељи, „не вјерујемо његовој ријечи“. Овај податак заправо указује на извјесно издавање главарског слоја у црногорском друштву. Владика Петар II поставио је кнеза Грујицу за једнога од заповједника гвар-

дије (казнени војно-полицијски одред). Међутим, Грујица није био сенатор, како то тврди његов потомак Јанко.

Ако Лопичићеве приче ваља и оле озбиљно схватити, онда његова тврдња како је кнез Грујица организовао освајање Жабљака представља својеврстан однос према историјској истини, према једном херојском дјелу Црногораца. У поменутој интерпретацији („Илустрована политика“) чак се каже: „Грујица је освојио Жабљак од Турака и Његошу предао кључеве историјског града“ (!) Међутим, као што је широко познато, град Жабљак, некада пријестоницу Црнојевића а тада јаку турску тврђаву, освојило је 1835. године 12 Цеклићана на челу са Кењом Станковим Јанковићем. Акцију су припремили у пуној тајности — и учинили „што бити не може“. Али како је султан у Стамбулу за пад Жабљака добро чуо — у условима метерниховског вира у Европи и на Балкану, Црногорци су Жабљак морали напустити. Но, епски подвиг Кења Станкова и дружине био је један од оних црногорских јуриша на небо, који су значили живу и дјелотворну поруку: у даљој ослободилачкој борби, дугим и тешким ратовима, Црногорци ће разбити гвоздени обруч турских градова, и Црна Гора ће постати проширена и сређена држава. Иначе, кнез Грујица је, учествујући у великој акцији извлачења освојилаца, као припадник гвардије могао понијети Његошу трофејне кључеве Жабљака.

Други дио књиге Јанка Лопичића представља једну врсту братственичког прегледа и статистике. Родословља су испуњена разноврсним личним подацима, о животу и раду, професијама, исељавањима, учешћу у ратовима итд. У прилогу је родословно стабло цијелог братства. У своме досегу, све је то заиста лијепо и корисно. У оквиру овог прегледа Лопичић истиче, сасвим тачно и с правом, масовно учешће припадника братства Лопичића у Народноослободилачком рату и Револуцији. Но, једнако обузет својом ранијом „историјом“, Лопичић је и борце-револуционаре окитио срмом „вођа“ и „великана“ — „славних преда-

ка чијим се јуначким дјелима на-пајала моја генерација“.

Када онај анахронични братственички и племенички менталитет, у несвијести препотенције и мегаломаније, сасвим потисне ону природну историјску свијест (ова свијест, поред осталог, постулира и самопоштовање) — тада настаје једна својеврсна митоманија. А свака митоманија отприлике значи да се савремене представе, жеље, тежње, пориви, претензије — на одређени начин пројектују у

прошлост. Познато је да на тај начин у Црној Гори није била само једна — него више новијих „династија“! Не чини се то, наравно, за душу давних, ни кривих ни дужних, покојника. У митоманском „прилазу“ прошлост, испуњена нечим што данас „треба“, има, дакле, да служи живима, за неку њихову „душу“ и неко њихово, „здравље“. Ипак, то се митоманија само чини .

Новак Ражнатовић

Сретен Петковић: МАНАСТИР СВЕТА ТРОЈИЦА КОД ПЉЕВАЉА

Филозофски факултет у Београду, Институт за историју уметности,
Београд 1974

Петковићева књига о Св. Тројици представља комплетну монографију о манастиру, једном од ријетких наших манастира о чијој се прошлости сачувало доста података: прилично записа по књигама, натписа на реликвијама и овећа збирка турских докумената, од којих је добар дио раније објављен у преводу, истина многи од њих само у изводу. Но, Петковић је, поред оних које је из ове збирке објавио Атанасије Пејатовић и касније Фехим Барјактаревић, користио и неколико необјављених турских докумената. Тако, уводни дио, односно неколико првих поглавља ове књиге представљају скуп разноврсних, брижљиво сакупљених и зналачки одабраних података, подвргнутих строгој научној анализи. Уз то, на основу података који се тичу манастира, Пљеваља и његове околине, Петковић нас обавјештава и о прошлости града, па његова књига представља у малом и краћу историју Пљеваља почев од XVI вијека па тако рећи до наших дана. Пљевља су и иначе свој услон доживјела у XVI вијеку. Јер, раније, у доба Стјепана Вукчића Косаче (први помен за вријеме Сандаља Хранића 1430), Пљевља су мање занатско и рударско средиште и транзитна станица дубровачке караванске трговине. Међутим, Пљевља, као и многи наши градови, за свој процват дугују Турцима.

Административно средиште херцеговачког санџака од 1576. до

1830. Пљевља су свој развој засновала на трговини и пословним везама са Дубровником, да касније постану значајан извозник коже, воска и др. и на тржишта Италије. Али, према Петковићу, развој Пљеваља погодује околност што су она и надаље важна привредна раскрсница, стјепиште путева из Дубровника и Котора, куда пролазе и дипломатска изасланства и трговачки агенти из Венеције и других италијанских градова и Французи на свом путу за Порту. Отуда за период XVI—XVII вијек и релативно доста података о Пљевљима, његовом становништву, приликама у околини, напосе о несигурности на путевима. Овим подацима Петковић се послужио одмјерено, јер предмет његова интересовања и нијесу Пљевља, већ манастир Св. Тројица, манастирска књижница и његове реликвије. Али, ипак, кад је ријеч о развоју Пљеваља (од трага до шехера) неопходно је коришћење података из турских извора (саопштени и у литератури, истина неки последије штампања ове књиге), а они су и детаљнији и много поузданији него подаци које пружају западноевропски путници, односно случајни пролазници. А интересантно је, што Петковић и истиче, да ниједан од ових путника-путописаца не помиње манастир који се налазио у непосредној близини града, истина не на караванском путу. Али, према Петковићу, судити о угледу манастира у XVI и XVII вијеку по и-